

Особливості лінгвального моделювання реакції на комплімент у сучасній турецькій мові

Г. Ю. Спотар-Аяр, І. Ю. Яницька*

КНУ імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: yanytska15@gmail.com

Paper received 11.01.21; Accepted for publication 22.01.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2021-248IX73-24>

Анотація. Аналіз наукових праць, присвячених тематиці компліменту, дозволяє говорити про зосередження уваги лінгвістів на семантико-стилістичному відношенні та функціональних аспектах компліментарних висловлювань, тоді як реакція і відповідь на них залишається маловивченим предметом дослідницьких інтересів. Оскільки реакція на комплімент відображається в етнокультурному або соціолінгвістичному висвітленні цього поняття, пропонується наукова розвідка стане у певному сенсі спробою заповнення відповідних дослідницьких лакун. Метою статті є виявлення, деталізація та вивчення прагматичних особливостей основних типів лінгвального моделювання реакцій на турецькі компліменти, що реалізуються в процесі емпіричного та теоретичного дослідження. Отримані результати дозволяють констатувати той факт, що спектр реагування на лінгвістичний феномен компліменту досить багатограний, запропоноване моделювання лінгвальних реакцій розширює уявлення та розуміння не лише про мовленнєве реагування на комплімент, але й про його комунікативну роль загалом. Перспектива подальших досліджень полягає в удосконаленні теоретичних та практичних знань та поглибленому аналізі реакцій на компліменти з точки зору теорії мовленнєвих актів.

Ключові слова: комплімент; реакція; відповідь на компліменти; етнічний менталітет; турецька лінгвокультура, сучасна турецька мова.

Вступ. Проблема гармонізації міжособистісного спілкування в суспільстві вважається актуальним дослідженням сучасної лінгвістики, для вирішення якої дедалі більше вивчаються компліментарні вислови. Комунікативний акт компліменту є двостороннім процесом, що не обмежується самим висловленням, але й залежить від зворотної реакції. Таким чином, проблема прагматичної специфіки залежить не лише від семантичного наповнення висловлювання, але й від етнокультурного та соціологічного сприйняття, що впливає на мовленнєву поведінку і встановлює подальший вектор розвитку процесу спілкування.

Короткий огляд публікацій по темі. У другій половині двадцятого століття із виникненням теорії комунікативних актів та розвитком парадигми прагматичних досліджень увага науковців дедалі більше акцентується на комунікативних актах, зокрема, компліментарних висловлюваннях. У світовому мовознавстві комплімент вивчали R. K. Herbert, J. Holmes, E. Judd, J. Mones, N. Wolfson та інші. Різні аспекти компліментарних висловлювань неодноразово ставали предметом аналізу мовознавчих студій серед таких українських вчених, як Е. Абрамова, О. Бречак, А. Вежбицька, М. Китайгородська, В. Міщенко, Н. Розанова, О. Сиротиніна, М. Федосюк [2, с. 30]. Серед найвидатніших турецьких дослідників, що зробили важливий внесок у аналіз мовленнєвого акту та жанрових особливостей компліменту слід відзначити Х. Бесенді, К. Більгегіла, М. Риза Решіда, К. Кінара, Х. Табі та інших.

Теоретичною основою всіх класифікацій, що ототожнює основні реакції на компліментарне висловлювання, вважається дослідження А. Померанца. Відповідно до його положень, розрізняють позитивні (прийняття компліменту, відповідь на комплімент компліментом) та негативні відповіді (відхилення компліменту, незгода з компліментом). Незважаючи на те, що інші типи реакцій, зокрема заперечення, є досить поширеним явищем реагування на компліментарне висловлювання, прийняття компліменту переважає і вважається сталою формою сприйняття, так званою “сразковою”

або “правильною” відповіддю [5, с.209].

Метою наукової розвідки є ідентифікація, конкретизація та аналіз вербальних типів реакції на компліменти у сучасній турецькій мові.

У процесі аналізу вирішувались такі **завдання:** 1) виявлення типів лінгвального моделювання реакцій на турецькі компліменти; 2) конкретизація та аналіз реагування на компліменти; 3) наведення низки вербальних та невербальних прикладів; 4) семантичний та структурний аналіз реакцій на компліментарні висловлювання.

Матеріали та методи. Теоретичною основою запропонованого дослідження виступив прагматичний підхід та теорія комунікативних актів. Методологічною базою дослідження виступили такі наукові методи: емпіричний (спостереження, опис) та теоретичні (аналіз, пояснення, класифікація та узагальнення).

Новизна дослідження полягає в тому, що здійснений аналіз представлений авторською систематизацією лінгвального моделювання реакцій на турецькі компліменти, що розширює загальні відомості і пропонує нові положення, класифікації реакцій на компліментарні вислови.

Актуальність статті визначається загальною комунікативно-функціональною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на вивчення етнопрагматичних особливостей від висловлення до дискурсу. Крім того, вивчення компліментарних висловів обумовлене спрямуванням вектора досліджень на антропоцентризм, що активізує дослідження проблем міжособистісної та міжкультурної комунікації, в осередку яких комунікативний акт відіграє ключову роль, оскільки відноситься до складного елементу кооперативної стратегії взаємодії комунікантів.

Результати та їх обговорення. Тенденція сучасних наукових розвідок фокусується на різних аспектах вивчення компліменту. Окремим питанням дослідження є зіставний аналіз вербальних та опосередковано невербальних реакцій на компліментарні висловлювання.

Як відомо, комплімент, будучи дієвим засобом комунікативно-психологічного впливу, сприяє хорошому початку та результативному завершенню комунікативного акту, що переслідує певну інтенцію – комунікативний намір мовця [2, с. 31]. Виконуючи конструктивну функцію, що полягає у встановленні потрібного тону, манери, стилю мовлення, а також напряду пов'язана із формуванням засад потенційних відносин, комплімент в кожній лінгвокультурній має своє особливе риси, що стосуються реакції адресата на висловлення комуніканта [1, с. 11].

Етнічний менталітет, на думку Ф.С. Бацевича, – це категорія, що віддзеркалює внутрішню організацію і диференціацію ментальності, особливості розуму, душі, мислення, інваріант культури або групи культур, котрий, як правило, не усвідомлюється в межах цієї культури [5, с. 35]. У зв'язку з цим важливою умовою адекватного крос-культурного спілкування є знання й прийняття іншого стандарту висловлення компліменту.

Так, приміром, в українській культурі мовлення комплімент часто є непрямим і відводиться до етикетних норм, реакція на які, як правило, відображається в лаконічній відповіді “дякую”. Тоді ж як в скандинавських країнах компліментарні висловлювання прирівнюються до лестощів, що вважається верхом непристойності і відповідним чином реакція на них є негативною. В англійських регіонах, в Британії зокрема, існує певне розмежування “дозволені” компліментів, серед яких комплімент щодо зовнішності вважається недопустимим. В Італії будь-яка особлива форма похвали чи схвалення в сторону дитини може викликати хвилю обурення і, як результат, відхилення компліментарного висловлювання [3, с. 12].

Аналогічну ситуацію, що стосується допустимих норм і табу в контексті компліментів можна прослідкувати у Туреччині. Загалом особливістю висловлювання та сприйняття компліментів є етнічно-релігійний контекст висловлювань, суворі правила їх регламентування, які зберігаються у суспільстві протягом тривалого історичного періоду. Основним показником, що визначає та розрізняє ці позитивні та негативні приписи можна вважати реакцію – відповідь на комплімент [9, с. 130].

У процесі дослідження особливостей лінгвального моделювання відповідей на компліменти в сучасній турецькій мові, ідентифіковано та систематизовано чотири основні типи реакції: позитивний (прийняття компліменту), нейтральний (відхилення від компліменту), негативний (заперечення компліменту) та комбінований (поєднання прийняття і заперечення компліменту).

Реакція на комплімент залежить від багатьох чинників, які у першу чергу можна розділити на об'єктивні та суб'єктивні. Крім того, слід зазначити, що спосіб прийняття компліментів багато у чому залежить від соціального статусу комунікантів. Наприклад, Шкіцька І.Ю. стверджує, що реакція на похвалу у вигляді висловлення прихильності має місце за яскраво репрезентативної статусної дистанції: позитивне ставлення виражає нижчий за посадою, підлеглий або залежний адресат; водночас реакція у вигляді похвали на вираження

прихильності притаманна вищим за посадою щодо підлеглих чи нижчих за соціальним статусом співрозмовників [7, с. 38].

У випадку успішного продукування компліменту, який у свою чергу задовольняє особливі потреби комуніканта як на фізичному рівні (розширення кровоносних судин, підвищення інтенсивності енергетичного обміну, температури тіла, розумової та фізичної працездатності), так і на рівні психосоматики (почуття соціального схвалення, самоствердження, когнітивного упередження щодо унікальності, появи позитивних емоцій тощо), мовець отримує бажаний результат – ствердливу відповідь [4, с. 152].

Таким чином, до основних позитивних реакцій на комплімент відносяться: а) подяка, висловлення вдячності: *Sağ ol! – Snacubî!, Teşekkür ederim! Beğendiğine sevindim. – Дякую! Радий, що тобі сподобалося;* б) осмислене, свідоме прийняття: *Teşekkür ederim, herkes öyle diyor. Kendim de beğeniyorum. – Дякую, всі так кажуть. Мені теж подобається;* в) жартівливе прийняття: *Gerçek prenses kadar güzelim, değil mi? – Я така ж гарна, як справжня принцеса, чи не так?;* г) зустрічна відповідь компліментом: *Çok teşekkürler, sen de öylesin. – Дуже дякую, і ти така.* До низки позитивних невербальних реакцій можна віднести розчутлення, радість, здивування, усмішку, оплески, обійми, поцілунок тощо.

Одна із специфічних національних реакцій на компліментарні висловлювання в Туреччині – дарування предмету, щодо якого мовець висловлює щире захоплення. Як правило, якщо адресат компліменту відчуває щирість і у тому випадку, якщо річ не є надто дорогою, таку річ дуже часто дарують людині, що висловила комплімент. Загалом такий дарунок супроводжується використанням стандартної фрази *Çok beğendiysen senin olsun – якщо дуже вподобав, бери, це – тобі.* Приклади такої реакції поширені у турецькій літературі: *Elimdeki tişörtü incelerken bana dönüp “O kadar beğendiysen al senin olsun.” dedi. – Поки я розглядав футболку в руці, він повернувся до мене і сказав: “Якщо вона тобі так подобається, то забирай собі”.* [8, с. 238]

Цікавим вбачаємо також те положення, що іноді позитивна відповідь комуніканта на компліментарне висловлювання може переслідувати маніпулятивну стратегію, якій характерна гнучкість та модально-регулятивний характер. І.Ю. Шкіцька стверджує, що частою в реакціях на маніпулятивно спрямований комплімент також є вказівка на предмет висловлювання [7, с. 34]. Наприклад у відповідь на коментар *Çok güzelsin – Ти дуже гарна,* можна почути таку відповідь: *O senin güzelliğin – Це ти красуня,* або *O senin güzel görüşün – Це твоя перевага, що ти вбачає мене гарною,* що є еквівалентним до українських виразів “Така, як ти”, “На тебе схожа” тощо. Застосування подібного механізму маніпулятивного впливу позитиву передбачає обмін співвідносною щирістю задля гармонізації спілкування.

Нейтральна реакція поєднує в собі ознаки як прийняття, так і відхилення компліментарних висловлювань. Як правило, подібна відповідь на комплімент пояснюється невпевненістю щодо твердження або ж уни-

кненням самовихваляння. Зміна теми може виражатися як: а) щире побажання: *Darısı başına!* – *І тобі того ж бажаю!*; б) пропозиція: *Beğendiyseniz hediyeler edebilirim.* – *Якщо припало до душі, можу вам подарувати;* в) пояснення: *Annem bana hediyeler etmişti.* – *Це мені мама подарувала.*; г) питання: *Beğendin mi? Gerçekten mi?* – *Тобі сподобалось? Справді?*

Закономірно, що збереження позиції нейтралітету у відповідь на комплімент утворило певну парадигму традиційності – клішованості у мовному середовищі, відтак широковідомі такі типи нейтрального висловлювання у турецькій мові: *Daha iyisi senin olsun* (синонімічний вираз *darısı başına*), *Bilmukabele* – *Взаємно*. Серед специфіки функціонування компліментів слід зазначити, що реакція на компліменти може бути пов'язана із релігійними переконаннями або забобонами. У таких випадках вживаються вирази: *Maşallah* або *Nazar değmesin!* – *Щоб не зурочити!, Allah gönlüne/kalbine göre versin* – *Нехай Аллах вас віддячить!, Allah size de nasip etsin* – *Благослови вас Бог!* Крім того, слід зазначити, що деякі відповіді на компліменти використовуються виключно чоловіками: *Euvallah!* – *Дякую, я це ціную* тощо.

Відхилення чи заперечення компліменту часто носить аргументований характер, тоді ж як ігнорування можна трактувати як пасивну незгоду із висловлюванням. Серед негативних реакцій на комплімент можна почути: а) сумнів щодо щирості висловлювання: *"Haydi, yarpa ya!"* – *"Ой, та невже?"*; б) применшення значущості: *"Ne demek benim yerimde herkes böyle yapardı."* – *"Дякую, але на моєму місці так вчинив би кожен."*; в) заперечення: *"Bence o kadar güzel değil."* – *"Як на мене, не так вже й гарно."*; г) ігнорування. Серед негативних невербальних реакцій можна прослідкувати різку зміну настрою, тону, появу почуття неспокою та переляку, роздратування, мовчання, ігнорування або ж навпаки – іронічного сміху тощо.

У тих випадках, коли особа, що вважає компліментарне висловлювання вкрай нещирим, негативна реакція може бути виражена висловом: *gözün mü kaldı*. Така реакція вважається грубою та нечемною. Вислів походить від фразеологізму *gözü kalmak*, що має значення 1) дуже хотіти щось, що не можеш отримати. 2) заздрити чомусь, що не можеш отримати.

Комбінована реакція на компліментарні вислови характеризується поєднанням прийняття і заперечення твердження адресата, що підсвідомо керується тактикою ухилення в межах мовленнєвої реалізації глобальної стратегії негативної ввічливості: *Beğendiğimize sevindim, ama herşey güzel olmuştur bence.* – *"Рада, що вам подобається, але мені здається, що не все вийшло вдало.* Останнім часом все більш популярним стає дотепно відповісти на комплімент, скориставшись лінгвальними кліше, що з однієї сторони погоджуються із висловленням комуніканта, а з іншої – можуть маскувати саркастичну або іронічну реакцію на комплімент. Приміром на комплімент *"Harikasın"* – *"Ти неймовірна!"* можна прослідкувати такі оригінальні відповіді: *Ben de kendime deli oluyorum.* – *Я теж божевільно від себе, Vana hatırlattığın için teşekkür ederim.* – *Дякую, що нагадали, Teşekkürler, ruh halim belirgin bir şekilde gelişti!* – *Дякую, мій настрої значно покращився! Evet ve güzellik korkunç bir güçtür! Bu yüzden benden sakın.* –

Так, краса - це страшна сила! Тож остерегайся мене, İltifat kabul edildi. – *Комплімент приймається.* або *Üzgünüm, beni başka biriyle karıştırmış olmalısın.* – *Мені шкода, ти, мабуть, мене з кимось переплутав.*

На нашу думку, такі відповіді на компліментарні висловлювання використовуються в основному у двох випадках: невпевненість адресата та відчуття відсутності щирості компліменту. Як справедливо зазначає І.Ю. Шкірська: реакція адресата на маніпуляцію у вигляді компліменту щодо комунікативних здібностей маніпулятора або його вміння розбиратися в людях характерна для тих комунікативних ситуацій, у яких об'єкт маніпулятивного впливу викриває наміри або розуміє суть маніпулятивної тактики, обраної щодо нього маніпулятором [7, с. 37].

Аналізуючи наведену вище класифікацію реакцій на компліменти в сучасній турецькій мові, слід зазначити, що не лише лінгвальне наповнення висловлювання є ключовим рушієм досягнення сприятливого результату, відкритої чи потаємної інтенції мовця, але й до числа визначальних факторів належать також внутрішні чинники адресата, що, власне, визначають його причину і наслідок – реагування на комплімент. До числа рушійної сили, що впливає на "неправильне" розуміння компліментарних висловлювань відносять: незручність, недовіру до незнайомої, підозрілої особистості, що продукує комплімент або ілюзія корисності, в якій адресат ставить під сумнів щирість намірів. Важливим також є елемент свідомості – занижена або завищена самооцінка адресата, що в першому випадку применшує переваги та акцентує увагу на недоліки, а в іншому випадку – навпаки переоцінює заслуги адресата тощо.

Отже, моделювання реакцій на компліменти в турецькій мові не обмежується лише прийняттям чи відхиленням твердження, позаяк сприйняття комунікативного акту напряму залежить від етнокультурного, соціального і навіть міжособистісного відношення комунікатив, що на практиці вимірюється мовним наріччям.

Висновки. Ідентифікація та аналіз запропонованих реакцій-відповідей на компліментарні висловлювання в рамках турецької мови дозволив дійти висновків, що спектр реагування на цей лінгвістичний феномен досить різноманітний: реакція на комплімент не обмежується простим прийняттям чи запереченням висловлення, а може варіюватись між нейтральною та комбінованою відповіддю, що ускладнює розуміння і вивчення цього питання.

Матеріал дослідження дозволяє дійти висновку щодо специфічності реалізації відповідей на компліментарні висловлювання в турецькій мові. Таким чином, у випадку успішного продукування компліменту у турецькій лінгвокультурі мовець може розраховувати не лише на ввічливе "дякую", але й на зустрічний комплімент у свою сторону, що трактується не лише як вияв хороших манер та знання етикету, але й як своєрідний обмін клішованими фразами. Подібна традиційність спілкування прослідковується і в інших типах реакції. Закономірно, що релігійна приналежність та гендерний аспект теж впливають на лінгвальне наповнення відповіді на комплімент.

Цікавим також вважаємо те положення, що вербальні чинники часто супроводжуються і невербальним

доповненням, що, в свою чергу, підкреслює ту чи іншу реакцію реципієнта. Можна також ототожнити, що не лише застосування специфічних лексичних одиниць впливає на перцепцію комунікантів, але етнокультурний аспект моделювання висловлювання.

Виконане дослідження відкриває перспективи для таксономії реакцій на комплімент, а також поглиблення когнітивно-прагматичного аспекту у вивченні як компліменту, так і лінгвальних та когнітивних реакцій на нього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Е. Ю. (2013). Функционально-коммуникативная сущность комплимента в культурологическом аспекте (на материале англоязычного художественного диалога) Сучасні дослідження з іноземної філології, 11-17.
2. Абрамова Е. Ю. (2014). Коммуникативная роль реакции на комплимент в процессе диалогизирования. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 30-33.
3. Бречак О. О. (2018). Лінгвопрагматика мовленнєвого акту "реакція на комплімент" (на матеріалі української мови). Вісник Київського національного лінгвістичного університету, 9-17.
4. Гончарук Н. М. (2015). Психологічний аналіз комунікативних реакцій як складових комунікативної поведінки. Проблеми сучасної психології., 149-158.
5. Колеснікова І. А. (2016). Фольклорний комплімент у міжкультурній комунікації (на матеріалі флористичної лексики та усталених народних порівнянь). Лінгвістичні дослідження, 34-41.
6. Микитюк Ю. (2015). Типи реакцій на компліментарне висловлювання (на основі драми Г. Е. Лессінга "Мінна фон Барнгельм, або Солдатське щастя"). Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : Філологічні науки, 208-213.
7. Шкіцька І.Ю. (2014). Характеристика комунікативних ситуацій маніпулювання позитивом. Наукові записки / Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство), 45–50.
8. Ayşe Kelçe (2015). Kumsaldaki Meteor. Fenomen Kitaplar, с. 238.
9. Süleyman Davut Göker, Yüksel Gündüz (2014). Denetime Gösterilen Tepki ve Bu Tepkiyi Azaltma Yolları.: Електронний ресурс: https://www.researchgate.net/publication/267811665_Denetime_Gosterilen_Tepki_ve_Bu_Tepkiyi_Azaltma_Yollari. (дата звернення 05.01.2021)

REFERENCES

1. Abramova E.Yu. (2013). Functional-communicative essence of the compliment in the culturological aspect (on the material of English-language artistic dialogue) Modern research in foreign philology, 11-17.
2. Abramova E.Yu. (2014). The communicative role of the reaction to the compliment in the process of dialogue. Scientific Bulletin of the International Humanities University, 30-33.
3. Brechak O.O. (2018). Linguopragmatics of the speech act "reaction to a compliment" (on the material of the Ukrainian language). Bulletin of Kyiv National Linguistic University, 9-17.
4. Honcharuk N.M. (2015) Psychological analysis of communicative reactions as components of communicative behavior. Problems of modern psychology., 149-158.
5. Kolesnikova I.A. (2016). Folklore compliment in intercultural communication (based on floristic vocabulary and established folk comparisons). Linguistic Research, 34-41.
6. Mikityuk Yu. (2015). Types of reactions to a complimentary statement (based on GE Lessing's drama "Minna von Barnhelm, or Soldier's Happiness"). Scientific notes of Kirovograd State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko.
7. Shkitska I.Yu. (2014). Characteristics of communicative situations of positive manipulation. Scientific notes / Kirovograd state. ped. un - t them. Vladimir Vinnichenko. Series: Philological Sciences (Linguistics), 45–50.

Features of lingual simulation of compliment reaction in modern Turkish language

G. Spotar-Ayar, I. Yanytska

Abstract. Since the reaction to a compliment is reflected in the ethnocultural or sociolinguistic coverage of this concept, we consider it necessary to simplify scientific research that would help fill certain lingual gaps. Thus, the purpose of this scientific research is to identify, detail and study the pragmatic features of the main types of linguistic modeling of reactions to Turkish compliments, which will be implemented in the process of empirical and theoretical research. The obtained results allow to state the fact that the spectrum of response to the linguistic phenomenon of compliment is quite multifaceted, the proposed modeling of linguistic reactions expands the understanding and understanding not only of speech response to compliment, but also of its communicative role in general. The compliment response is not limited to simply accepting or denying the statement, but can vary between a neutral and a combined response, making it difficult to understand and study the question. This topic has the prospect of research and improvement of theoretical and practical knowledge.

Keywords: *compliment; reaction; response to compliments; ethnic mentality; Turkish linguistic culture.*